

Excepcionalitat sentenciada

Sortida de la presó d'Inés del Río, com a conseqüència de la sentència d'Estrasburg.

La doctrina Parot, que permetia allargar les penes dels presoners més enllà de la condemna que se'ls havia imposat en el seu moment, està pensada per als presos d'ETA en un moment en què l'activitat armada de la banda era intensa i els dos partits espanyols majoritaris, PP i PSOE, van decidir actuar conjuntament des dels fronts polític, judicial i policial: amb la llei de partits, la il·legalització dels partits de l'esquerra *abertzale* i la criminalització, persecució i empresonament de l'anomenat entorn —un concepte tan vague que permetia encabir-hi des de les *herriko taberna* fins a diaris com l'*Egunkaria*. Els experts consultats per EL TEMPS coincideixen que, amb el cessament de l'activitat armada per part d'ETA ja fa dos anys, el govern espanyol ha d'anar eliminant aquests elements excepcionals per tal que el procés de pau al País Basc tiri endavant i culmini amb el desarmament de la banda. De moment, la sentència del Tribunal de Drets Humans d'Estrasburg contra la doctrina Parot és la supressió d'un d'aquests instruments d'excepcionalitat i, per tant, la consideren una bona notícia per al procés. La considera positiva Paul Ríos, coordinador del moviment pacifista Lokarri (vegeu entrevista a la pàgina 18); també dos dels membres

La sentència del Tribunal de Drets Humans d'Estrasburg sobre la doctrina Parot desmunta un dels instruments excepcionals que l'estat va adoptar en un context d'activitat armada d'ETA. Tots els experts apunten que la desmilitarització d'ETA depèn ara mateix de la supressió d'altres mesures excepcionals creades per a combatre el terrorisme: la dispersió dels presos és la primera i principal.

del Grup Internacional de Contacte, promotor de la Declaració d'Aiete que va precedir la treva d'ETA, Pierre Hazan (entrevista a la pàg. 20) i Alberto Spektorowsky i l'expert en dret Jon-Mirena Landa (Universitat del País Basc) i el portaveu de Sortu, Fernando Barrena.

Des de l'òptica més tècnica, el professor de dret penal de la Universitat del País Basc, Jon-Mirena Landa, opina que "procedint de la màxima autoritat en matèria de drets humans, la sentència ha de ser una bona notícia". Admet que "segurament és impossible no polititzar-la, perquè hi ha sectors molt implicats, però objectivament es tracta d'una correcció en matèria de regles del joc, del que és la lògica de l'aplicació del dret i el cor de l'estat de dret: el principi de legalitat".

Landa explica que, amb la doctrina Parot, "es va canviar la jurisprudència *ad hoc*, pensant en un tipus de condemnat (en aquest cas els terroristes) i després es fa una extensió general". Per aquest fet, considera lògica la sentència d'Estrasburg: "Això és precisament el que intenta evitar el principi de legalitat: no pot haver-hi una manipulació arbitrària de les condemnes. Hi ha d'haver la garantia que les condemnes estan prèviament definides i que hi ha una expectativa raonable del seu compliment. Quan et condemnen no es pot canviar sobre la marxa. Aquest concepte és el cor del principi de legalitat i m'atreveria a dir que el cor del dret penal modern, que naix precisament per controlar l'arbitrarietat dels reis i dels jutges reials, que definien què era delictiu en cada moment i ho projectaven sobre súbdits, no ciutadans. Si som ciutadans tenim dret a defensar-nos de penes arbitràries".

Des de l'òptica política de l'esquerra *abertzale*, el portaveu de Sortu, Fernando Barrena, es mostra "molt satisfet perquè és una sentència processalment inapel·lable i contundent en les formes ja que, de 17 magistrats, 15 la van aprovar" i "posa fi a una gran injus-

tícia”, perquè, segons ell, “no podem oblidar que s’aplica a persones que ja han complert la pena que se’ls va imposar quan van ser jutjats”. Qualifica la doctrina Parot de “cadena perpètua encoberta” i recorda que “a França, on hi ha cadena perpètua, els presos no poden complir més de 20 anys, i aquí, amb la doctrina 753/2006 s’hi podien passar 30 anys –i amb el nou codi penal fins a 40 anys.” Per tot plegat considera que el sistema de presons espanyol és “molt venjatiu i hipòcrita, perquè no s’atreveix a qualificar-la de cadena perpètua”.

Considera una bona notícia que “si-guin alliberats, en primera instància, uns 56 presos” i recorda que, en els pròxims anys aquesta xifra augmentarà fins al cent perquè “n’hi ha 45 més que aniran complint condemnes i sortint.”

Al mateix temps recorda les víctimes i assegura que prioritzen el procés de pau: “Entenem perfectament que, dins del gran col·lectiu de víctimes, pugui haver-hi gent que se senti incòmoda i causi controvèrsia. Encara que no ho compartim, ho entenem i per això hem dit que aquest tema serà portat amb tota la cautela i la prudència que exigeix el respecte i el reconeixement que, per descomptat, donem a qualsevol víctima. I –afegeix Barrena– en virtut de la responsabilitat que exigeix el nostre compromís amb el procés de pau i normalització política”.

Un polític basc que prefereix mantenir-se en l’anonimat opina que la sentència és una bona notícia, però es lamenta que no vingui de Madrid: “El primer pas l’ha hagut de fer un tribunal europeu perquè, aparentment, el govern espanyol té dificultats per a desmantellar aquest instrumental excepcional construït contra ETA, un procés que es compassés al fet que portem dos anys amb el cessament definitiu de l’activitat d’ETA. La prova més evident que hi ha problemes per a desactivar aquest aparell és que ara mateix s’estan celebrant dos judicis a Madrid amb un component clarament polític, tant el dels joves de Segi com el de les *herriko taberna* i Batasuna”.

També pensa així un dels membres del Grup Internacional de Contacte, Alberto Spektorowsky, d’origen uruguaià i professor a la Universitat israel-

Signants de la Declaració d'Aiete ara fa dos anys (17 d'octubre de 2011), amb Gerry Adams, Gerty Ahern i Kofi Annan al centre. Dos dies més tard, ETA va anunciar que deixava la lluita armada.

liana de Tel Aviv. Creu que la sentència és positiva però “no havia d’arribar a Estrasburg sinó d’una decisió política del govern de Madrid”. Spektorowsky creu que aquest fet indica un cert immobilisme del govern de Rajoy: “No sé fins a quin punt el govern espanyol està cedint. ETA està pràcticament oferint tot. El pas que va donar d’abandonar la violència és creïble per a tots, fins i tot per als organismes espanyols. I el que estan demanant és acostament de presos, no està exigint coses massa extremades. Ja entenc que per a Espanya és difícil, però em sembla que no són exigències, són peticions: estan dient que, si han de lliurar les armes, com a mínim volen tenir una garantia que hi haurà un canvi”.

La reacció de les víctimes. La decisió d’Estrasburg ha provocat la reacció irada d’algunes associacions de víctimes i part de l’electorat del PP. L’esmentat polític basc opina que el govern espanyol pateix ara les conseqüències de les seves antigues estratègies contra ETA: “Els canvis són difícils, sobretot quan l’instrument més eficaç en la lluita contra ETA per part de l’Estat espanyol ha estat l’elaboració d’una opinió pública que podia legitimar qualsevol tipus de legislació d’aquesta acció. I aquest és l’element aparentment més difícil de desactivar de tot l’esmentat aparell de mesures

excepcionals. S’ha creat una opinió pública que, a més de justificar aquesta legislació, estava en els límits de la resposta penal a l’activitat d’ETA, no demanaven pena de mort però sí cadena perpètua *de facto*”.

L’expert en dret penal Jon-Mirena Landa creu que la sentència d’Estrasburg i les reaccions que ha desencadenat ofereixen una lliçó que cal aprendre: “La sentència ha fet esclatar, de manera sobtada, el debat de la reinserció dels presos i les seves conseqüències, des del punt de vista de com impacten en la sensibilitat de les víctimes. Hem tingut una espècie de microclima avançat del que és aquest debat. I d’aquí s’haurien de treure lectures: la primera és que s’ha de començar un treball pedagògic que incideixi en el fet que, per descomptat, s’ha tenir en compte la sensibilitat de les víctimes, però elles no poden marcar el cent per cent de la política; que hi ha moltes sensibilitats diferents de les de les víctimes. El que ha passat deixa clar que aquests debats no s’han de deixar esclatar, perquè és evident que aniran sortint els presos. Acabaran sortint. Per tant s’han d’encarar els problemes abans que esclatin. Ara hem vist una part de les més dures del debat que vindrà. Ara cal preparar aquest debat i per això cal que hi hagi intel·ligència i lideratge, també a l’estat”.

Per a Landa, “el que li passa al PP és conseqüència d’una política anti-

EFE

Una escena excepcional causada per la sentència d'Estrasburg: dos ministres en una conferència de premsa (els de Justícia i Interior, Alberto Ruíz-Gallardón i Jordi Fernández Díaz).

terrorista excessiva” i matisa que diu “excessiva perquè, evidentment, hi ha una part que és legítima: si hi ha terrorisme, s’ha de combatre”.

El pas següent. Per a tots els consultats, el proper pas del procés de pau l’ha de fer el govern espanyol. I, per a tots, ha de ser l’acostament de presos.

Pernando Barrena, de Sortu, opina que la sentència ha de ser una lliçó: “El problema de la sentència és que no arriba per cap acció del govern espanyol. No passa gràcies al govern espanyol sinó malgrat el posicionament del govern espanyol. Insistim que la sentència d’Estrasburg suposa una clatellada a la política penitenciària i això hauria de suposar el començament d’un nou enfocament cap al procés de pau per part del govern espanyol. Això ha de representar una oportunitat per a fer bé les coses, per a fer allò que no s’ha fet fins ara i el PP s’impliqui en el procés de pau i normalització política del País Basc i doni una oportunitat a la pau. A pesar d’estar molt satisfets en la sentència, la nostra prioritat és que la sentència d’Estrasburg sigui interpretada com una oportunitat per a avançar en el procés de solucions”.

Avançar vol dir, sobretot, una cosa, per a Barrena i Sortu: acostament de presos: “Sí, entenem la sentència com una advertència que la política penitenciària que s’està aplicant ara mateix a l’estat –la doctrina que està aplicant d’acord amb la 753/2006– no és conforme amb el Conveni Europeu de Drets Humans i una advertència que també està fent altres coses que tampoc són conformes amb qualsevol principi de política penitenciària progressista: per exemple, la dispersió dels presos –els presos polítics bascos estan distribuïts per cinquanta presons diferents de tot l’estat– vulnera la mateixa legislació penitenciària espanyola en vigor, que diu que el pres ha de complir la condemna en la presó més propera al seu lloc de residència. Per tant, l’acostament dels presos polítics bascos no és res il·legal sinó que és l’estat qui aplica criteris que se salten la legalitat amb la finalitat política d’afegir un càstig al pres i a les seves famílies.”

Barrena prioritza aquest pas en la política penitenciària: “El procés de normalització política té diversos fronts. Un és el purament polític, el que està al cor del problema, que és la negociació al dret a decidir i l’existència d’un

poble. Això és un problema polític que haurà de ser abordat en clau política mitjançant el diàleg entre els representants polítics –i per a això també haurem d’anar posant les bases. Però en aquests moments s’ha de diferenciar entre l’important i l’urgent i l’urgent és abordar situacions personals i humanes molt precàries com el col·lectiu de presos o el tema de reconeixement i reparació de les víctimes, i també un esquema de desarmament i desmilitarització que també és important”.

Una cosa porta a l’altra? Spektorowsky creu que sí. L’israelià, que pocs dies abans de la sentència d’Estrasburg va reunir ex-presidents llatinoamericans a Mèxic per signar la Declaració d’Aiete i donar suport al procés de pau, també insisteix en l’acostament dels presos: “ETA ja ha fet diverses passes. Ara cal un pas polític d’Espanya i aquest pas és l’acostament dels presos al País Basc”.

Opina que “Espanya ha de donar unes garanties clares que hi haurà una política de presons diferent, tenint en compte que la violència s’ha acabat”. Aquest fet, segons el professor de la Universitat de Tel Aviv, és cabdal: “Jo sempre dic el mateix: si jo no crec que s’ha acabat la violència, tinc tot el dret a pressionar. Però estem en una situació ja pràcticament postconflicte, postfinal de la violència. Per tant crec que el govern espanyol podria ser una mica més flexible perquè ETA pugui fer el següent pas de lliurament de les armes –una qüestió, d’altra banda, bastant simbòlica”.

Creu fermament que aquest seria el pas clau: “Si hi ha un pas com l’acostament dels presos, això ja alimentarà molt les esperances i es podria donar una acció conjunta de l’esquerra abertzale, del PNB i avançar molt més. I no crec que Espanya perdi tant amb aquesta decisió. Si això exigís un canvi constitucional o què sé jo, diria que és un pas difícil, però em sembla un pas que qualsevol govern pot fer. Si hi ha un acostament de presos, és clar que ETA faria el següent pas. No ho sé del cert però em sembla que amb això ja tens consolidada una base per a exigir-los-el i ETA també respondria amb el desmantellament de les armes i la desaparició com a organització”.

D'esquerra a dreta: Jon-Mirena Landa (Universitat del País Basc), Fernando Barrena (Sortu) i Alberto Spektorowsky (Grup Intern. de Contacte).

Pernando Barrena coincideix a grans trets amb Spektorowsky: “La mateixa ETA va avançar que estaven fent una reflexió sobre el tema del desarmament i faran públic un posicionament sobre un esquema de desarmament a seguir. En la societat basca es veu com a necessari de manera unànime i una pedra de toc fonamental perquè el procés avanci, però ETA ha donat proves d'aquesta voluntat i, desgraciadament, no hi ha participació oficial o governamental que permeti fer-lo realitat. Un desarmament no és tan fàcil. Necessita que sigui organitzat, fiable i doni confiança a totes les parts. Entenem que necessita una participació del govern espanyol per a donar confiabilitat a tot el procés.

”Es poden fer contactes directes, indirectes o interposats, com creguin. Però la desmilitarització no pot fer-se amb la participació exclusiva d'ETA. Necessita la participació d'alguna manera de les instàncies governamentals i un altre tipus d'agents.”

Els presos no són un bloc. La qüestió és si el govern espanyol està preparat per a donar els passos que calen. Mentrestant, hi ha d'altres camins per a avançar en la supressió de les excepcionalitats del cas basc. Jon-Mirena Landa troba que el col·lectiu de presos n'és un. Molt hàbilment el dissectiona per treure'n lliçons aplicables a un procés de pau i hi troba un error de diagnòstic en el que cauen tant ETA com el govern espanyol: “Un dels problemes

del bloqueig en matèria penitenciària és la tossuderia d'alguns dels interlocutors privilegiats –l'estat o ETA– de tractar els presos com si fos un bloc. Hi ha uns 600 presos, més o menys, i es tracta el tema de la política penitenciària com si fos un sol bloc. Però estic fermament convençut que, en el moment que es vulgui avançar en aquestes matèries, no es pot tractar en bloc: no són el mateix aquells membres d'ETA que van ser condemnats per delictes de sang i tenen acumulades moltes penes i d'altres que estan acusats de ser membres d'ETA per haver participat en organitzacions il·legalitzades, per haver comès delictes molt semblants a delictes d'opinió –com ara delictes d'apologia o delictes de col·laboració amb banda armada– tan difusos en els quals no hi ha possibilitat d'identificar una víctima. Per tant, a l'hora de distingir amb bisturí es pot diferenciar qui són els que tenen delictes de sang, qui són els que tenen delictes de terrorisme segons els estàndards internacionals –això vol dir delictes molt greus, contra la vida o lesions–, col·laboracions amb aquest tipus de delictes de manera concreta i precisa. Si es distingeix entre aquest nucli dur i la perifèria –els que estan a la presó també acusats de ser membres d'ETA però amb un altre tipus de realitat delictiva–, potser aquells 600 presos –que després de la sentència d'Estrasburg es poden quedar en 500– es poden dividir en tres terços, tres grups en condicions molt diferents sobre els quals es po-

dria repensar la política penitenciària de manera molt racional. El nucli dur seran entre 100 i 150”.

Si Landa assenyalava abans que la sentència d'Estrasburg ha donat lliçons clares per al govern espanyol en el sentit de començar a fer pedagogia sobre la sortida dels presos, ara ofereix solucions per a un model de reinserció equiparable a qualsevol país europeu: “Hi ha dos requisits que s'exigeixen a qualsevol pres, sigui polític o per actes de terrorisme, i tant aquí com en qualsevol país d'Europa: el primer seria el reconeixement del dany provocat –i es poden buscar fórmules perquè aquest reconeixement sigui eficaç, no fraudulent, i no sigui humiliant ni que aprofiten el viatge per introduir continguts ideològics–; el segon, que es reintegren a la societat amb el compromís de no cometre delictes: si ETA ha decidit deixar les armes, això ja s'ha complert. Per tant, sobre aquests dos pilars, el govern podria fer una individualització dels models penitenciaris de reinserció molt més proactiva. A més, sobre aquesta base ETA no pinta res sobre un col·lectiu de persones que són adults i han de prendre les seves pròpies decisions”.

Estrasburg ha suprimit una de les mesures d'excepció de l'estat contra un terrorisme que ja no hi és. Ara és el govern de l'estat qui pot eliminar les altres. Segons el que opinen observadors, experts i actors del conflicte, només ell pot moure fitxa.

Àlex Milian